

ÜMUMPEDAOJİ PROBLEMLƏR

UOT 378.

*Müdafiə Cəmil oğlu Mahmudov
pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor
Azərbaycan Texniki Universitetinin kafadra müdürü*

ALI TƏHSİLDƏ İNNOVASIYA VƏ MODERNLƏŞMƏ: PROBLEMLƏR, PERSPEKTİVƏLƏR VƏ REALLIQLAR

*Мудафие Джасамиль оглы Махмудов
профессор, доктор наук по математике
заведующий кафедрой Общей и прикладной математики,
Азербайджанский Технический Университет*

ИНОВАЦИЯ И МОДЕРНИЗАЦИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ И РЕАЛИИ

Mudafie Jamil Mahmudov
doctor of pedagogical sciences, professor
Head of the Department of General and Applied Mathematics,
Azerbaijan Technical University

İNNOVATION AND MODERNIZATION IN THE HIGHER EDUCATION: PROBLEMS, PERSPECTIVES AND REALITIES

Xülasə: Məqalə ali texniki təhsil müəssisələrində yeniliklər və modernlaşma, problemlər, perspektivlər və realılıqlara həsi olunub. Yüksək texniki təhsil müəssisələrinin qarşısında duran problemləri və ziddiyətlərinə aradan qaldırılmışdır.

Açar sözlər: innovasiya, modernlaşma, problem, yenilik, tədris, program, ali məktəb, keyfiyyət, informasiya, texnologiya

Резюме: Статья посвящена инновациям и модернизации, проблемам, перспективам и реалиям в высших технических учебных заведениях. Были исследованы проблемы, с которыми сталкиваются высших технические учебные заведения, и предложены пути их решения.

Ключевые слова: инновации, модернизация, проблемы, инновации, обучение, программное обеспечение, высшее образование, наука, инженерия.

Summary: The article focuses on innovation and modernization, problems, perspectives and realities at higher technical schools. The problems faced by high technical schools and the issues of elimination of controversy have been investigated.

Key words: innovation, modernization, problem, innovation, teaching, software, higher education, quality, information technology.

"Azərbaycan təhsil tarixi hər birimizin fəxri etdiyi nüfaiyətlərlə zengindir. Azərbaycan mümlümilləri bütün tarix boyu təhsildə daim varışılık novatorluğun, ənənə ilə islahatlı vəhdətinin öz fəaliyyətlərində öks etdirmişdir. Bu gün qədəm yığınçılıq inqisafasına cəmiyyəti və bütünliklərə asaslanan yeni tip iqtisadiyyatın formalaşması, qloballaşma çağırışları bütün dünya təhsil sistemi qarşısında yeni vəzifələr qoyur. "Təhsil-əsri" adı qazanmış XXI əsr Azərbaycan təhsilinin de yeniləşməsinə və mütasarrıflasmasına təhsil edir. Əzizim ki, Azərbaycan inqisafasının

liklərə asaslanan yeni tip iqtisadiyyatın formalaşması, qloballaşma çağırışları bütün dünyaya təhsil sistemi qarşılarında yeni vəzifələr qoymur. "Təhsil əsrı" adı qazanmış XXI əsr Azərbaycan təhsilinin da yeniləyəcəkini müasirliyəsinə tələb edir. Əminəm ki, Azərbaycan müüslimləri

Ali təhsildə innovasiya və modernlaşma: problemlər, perspektivlər və reallıqlar

faaliyyatlarını bu tələblərə uyğun daha da təkmilləşdirərək, müstəqil Azərbaycan Respublikasının çıxaklınmamasına xidmət edən gənc nəslin yetişdirilməsi işinə öz töhfələrini verəcəklər."

İLHAM ƏLİYEV

XX asır müasir cemiyetlere büyük dinamik dayışıklıklar gotirdı. Bu dayışıklıklar bizi hâta eden oträf alanım göründüsünden asası sıradır diydi. Belə veziyetde ali makteblorun faaliyyət dairəsi genişlənməye başladı. Bu zaman ancaq onanovî sahada müttaxassis hazırlamaq deyil, həm də bu strateyiyanı hazırlayan və həyata keçirə bilən maddaniyyət konturuñun yaradılması məsələsinin həlli qarşıda durdu. Daha doğrusu, ali maktebinin yeni veziyeti, təhsil sisteminin istiqaməti ilə camiyistən məlumat ethtiyacını bağlayan ümüdündünya fikirlərinə olun münasibatın həllindən asılı oldu. Ali makteb aramala bazar münasibətlərinin tam hüquqlu subyektinə çevirilir, bu isə onun quruluşunun yaranmasına, funksiyalarının dayısılmasına, yeni makteblorun maliyyə problemlərinin həlliına, təlimin yeni metodikalarının axtarışına və biliyi keyfiyyəti-nin nəzəratına təkan verir.

Ali məktəbin sosial funksiyaları kateqoriyaya kimi geniş dairədə baxılır, bu isə sosial sistemnin müxtəlif sərhədlərdə elementlərinin fəaliyyətin bütövlükda oks etdirir. Məsələn, mədəni-yadigar funksiyalar camiyyatın manavı aləminin inkişafına yönəlmışdır. Belə şəraitdə ali məktəblərin röla və müsliyyatı artmışdır. Çünki bu proses şəxsiyyətin formallaşmasına birbəba təsir göstərir, sosial müsliyyatın hissiniñ bünövrəsinini qoruy, yəni bu, camiyyatı qorumaq, inkişaf etdirmək və manavı irsi örtürməyi imkan verir. Bunları nəzərə alıb deyə bilsək ki, XXI asırda köhnə təhsil sistemi bütövlükda ümumi inkişafə mane olur.

XX əsrin axırları, XXI əsrin əvvəllərindən
ölkəmiz inkişaf etməş regionlara bu istiqamətdən
hom regionları arasında liderliyinə görə, həm də
öz milli təhlükəsizliyinə, əzlinəxan inkişafın qo-
runmasına, siyasi-madəni sistəmə və coxşaklı
dünyəvi comiyatı hörgə rəqabətə başlıdı. Bu işs-
perspektivlər almısında təhsil və elm-inşaiyi,
səviyyə və keyfiyyəti milli təhlükəsizliyin tö-
minatının və inkişafının həllədici, aparıcı amili-
na çevrilir.

Müşahideler gösterir ki, təhsil ocaqlarının əksriyyətində əməkdaşlıq yaradılması, ezmiyətlər, qarşıılıqlı danışqların təşkili və s. ancaq görüntülərdən ibarətdir. Xarici dillərin öyrənil-

maçının teşkil olunması ve tərəfdarlar arasında ünsiyyat yeterli deyil. Birgə aməkdaşlığın zəruriyinin yaradılmasında xarici dil bilen ixtisaslı müəllimlərin cəlb edilməsi və amək haqlarının ödənilməsi üçün ciddi maliyyə qeydləşdirilməsi vəzifələri təqdim etməyi növbəti olaraq tətbiq etməyi təklif etməlidir. Buna görə də, hər iki tətbiqdən sonra da xarici dil bilməyən müəllimlərin xarici dilkəsləri üçün tətbiq olunmalıdır.

Dünya proseslerinin önyönlülüğünde ali tohsil mülmih rol oynamalı, peşin faaliyetler ve global prosesleri idarî etmekte üçün mütxəssislik hazırlanmalıdır. Bu iş çətin və ziddiyətli prosesdir, məhz buna görə da tədqiqatçılar ona müxtəlif mənə verirlər. Bu faydalı işlər təhsil sisteminde faydalı sürətdə istifadə etməkla təcarübənin geniş miqyaslı böyülməsində, raqabatın artmasına, keyfiyyət standartlarının yüksəldilməsinə, məvcud olmuş mili təcrid qalqlarının aradan qaldırılmasında və s. özünü göstərir. Avropanın geniş yayılmış Bolonya prosesi də qloballaşmanın müsbət təsirinin parlaq nümunəsidir.

İndiki dövrdü dünya tâhsîl sisteminde almaktaklarım millî çergîvâya qapamıştı, iqtisadiyyatın globallaşmasının natiçaları ve perspektifleri ile get-geđen daha darin ve müxtâlif masa-lârlarda konflikte gatırır. Masalan, üniversitet diplomlarının ve ixtisas dörcəşolarının tanınmasında, tâhsîlin keyfiyyetinin beynâlxalq qiyomatlandırma formalarının inkişâfında, beynâlxalq akkreditasiya prosedürlerinde ve s. qarşıya çıxır. Bu masonâlin hollâni telâboların ve müâllimlerin mobilliyyi, tâdrîs planlarının beynâlmilâllîşdiril-mesi, birgâ programları, ikili ve üçlü diplom programları, tâhsîl idâzatlarının müxtâlif növleri kimi formârlardâ artxarmas lazımdır.

Ölkə ali məktəblərinin ünvanına bəzi iradələr səsləndirir, etraf etmək lazımdır ki, bu iradların bəziləri heç də əsasız deyil. Artıq bu iradları arasdırmış zamanı gəlib çatmışdır: bizim ali təhsilimiz bu gün hənsi səviyyəyədər, bu gün ali təhsil ocaqlarında nə kimis proseslər gedir? Müvafiqiyyətlərimiz və nəqsənlərimiz nöldən ibarətdir.

Ölkəmizdə içtimai inkişafın indiki mərhələsində sosial-iqtisadi, mədəni və sahələrdə xeyli dayışmışlar baş verir və təhsil münasibatları dayışılır. Ali məktəblər böyük müstaqillik verilmiş və aparılan islahatlar yüksək ixtisaslı mütəxəssislər hazırlayınca məktəblərin yeni inqiseṣiyatın texnoloji inkişaf yoluna qədəm qoyduğu indiki zamanda yüksək səviyyəli mütəxəssislərin hazırlanmasına ehtiyaç vardır və bu məqsədin dönya təhsil sisteminde yüksək səviyyəli bacəvalərlərin hazırlanması mühüm və shəhəriyyəti rol oynayır. Başlıca problemlərdən biri ölkəmizdə hazırlanın pəşəkarlar kamiyatac yox, keyfiyyətinə fərqlənməlidir. Bunun üçün təhsilin keyfiyyəti və sağlam mühüm qarşıya çıxmış problemlərin həlli osas rol oynayır. Müşahidələr göstərir ki, ali texniki məktəblərin kompüter və informatika mədəniyyətinin formalşdırılması, müsləsir psixoloji-pedaqoji texnologiyalar və nəzəri yanşamalar həzirdə mövcud təhsilbərən geridə qırılır. Əgər biz keyfiyyəti təhsil istəyiriksa, onda birincini növbədə müllim və təhsilbərən müsələmə avadanlıqlarla təchiz etməliyik. Bu istiqamətdə kadr hazırlayan tədris müəssisələri mövcud çatışmazlıqları görməli və aradan qaldırmılmalıdır.

Bəzi ali məktəblərin mülliimin əmək haqqlarından qanat etməsi kadr iflasına və onların intellektual yoxsullaşmasına aparan bir yoldur ki, bu da öz növbəsində mütəxəssis hazırlığının keyfiyyətinin pisloşmasının bir şərti kimi özünü göstərir.

Son zamanlar əmək haqqının artırılması dövlətlimiz və hökumətimizin diqqət mərkəzində durmuşdur. Lakin onu da qeyd edək ki, belə bir şəraitdə Bolonya prosesinin müddəsələrinin reallaşdırılması və tətbiq edilməsində mülliimin əmək keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi üzrə məqsədönlü, düşünləmiş işlərin görülməsi zoruridir. Məsələn, tutaq ki, professorun dars yüksək 600 saat təşkil edir. Bundan başqa, onun üzərinə düləşən başqa elmi keyfiyyətə diqqət yetirik: dörsliklər, dərs vəsaitləri yazırlar, fəlsəfə və ya elmlər doktorluğu müdafielerində opponent qismində iştirak edirlər, dissertasiya şuralarında fəal sıradən çıxırlar, ali məktəblərdə elmi dərəcə almış istəyən kadrların hazırlanıqları aparırlar, monografiya və dörsliklər riyə verir, elmi seminarlar aparırlar və s. Deyilənlərdən aydın gö-

Şəhəriyyət boyutu istifadə etmisi kifayət etmir. Buna görə də fasılısız (ömürböyü) təhsilin zorluğu ondan dərđədən digər sahələrdə özünü sənamaq məcburiyyətində qalır. İnsan özünü təhsil sayısında əmək və məişət qayğılarının dərğicindən ayrılaraq bütün bəşqəriyyətə mənsub olduğunu duymağa başlayır. Aldığı biliklər ona nəinki planetinə, onas hadisələrinə xəbər tutmaq, həm də özünün şəhəsində bas verən zərərlə hadisələrin qarşısını almaq üçün hansısa addımları atmasına tömən edir.

Təhsilin bəhərindən çıxış yoluunu tömən edən amillardan biri mahz insanın yüksək peşəkarlığını tömən edən fasılısız təhsil prinsipinin gerçəkləşməsindən. Ali təhsil səfərində yeni yanşamlar təhsil və elmi-tədqiqat proseslərinin eis bir uzaqlasmasını tələb edir ki, o, yeni biliklə-

Ali təhsildə innovasiya və modernləşmə: problemlər, perspektivlər və realitətlər

rənür ki, ştat cədvəli bütün kateqoriyalardan müsləhim heyəti üçün eyni olan diyüsiyəm rəqəm üzrə deyil, qeyd olunan faaliyyət amillərini nəzərdən almaqla formalşdırılmışdır. Göstərilən amillər issa ali məktəblərin maliyyətdərlərinin iqtisadi meyarlarının işlənilib hazırlanması ilə bağlıdır ki, bu, çox mürakkab bir prosesdir. İkinci tərəfdən maliyyə təminatının sadələşdirilməsini yalnız müsəllimlərin sayı ilə müsəyyənləşdirmək düzən deyil. Diğer tərəfdən, professor-müsləhim heyətinin keyfiyyət tərkibində onların məsələlərin həlli yollarını müsəyyənləşdirə bilinir. Buna əlindən təhsilbərən ham də öyrənməyi öyrətmək lazımdır. Ali məktəbləbələri arasında təbiət elmləri fənərin öyrəndilməsi zamanı ümumişdir, təsəffüt aməlyatlarının başlangıç səviyyəsinin mönəmisişinən yekərsizliyi özünü eksi etdirir. Bu çatışmazlıq səviyyəyət kurasunun tədrisində özünü göstərir. Təhsilin və riyazi təhsilin keyfiyyət mass-lərini, riyazi təhsilin məzmununa müxtəlif yanşamlar, tədrisə yeni təlim texnologiyalarının tətbiqini və kimi shəhəriyyəti massaları bu gün öz həllini gözözləyir.

Ali məktəblərdə dəqiq fundamental elmlərin tədrisi o halda keyfiyyətli olsalar ki, tədris prosesi məqsədönlü və gərgin təsəffükrlər müsəyyət olunsun. Dəqiq elmlərin tədrisində psixologianın bu müddədən daha fundamental önəm daşıyır ki, yeni anlayışlar manisimlərən təhsilbərən təsəffükrlər faaliyyəti fəalladırılmazsa, onda nəinki düşünmək bacarığı olsa olunur, ham də yaddasaxlamın özü də yarınçıq olar, çünki onun bürüvrəsi başdəşəri, anlımlı olmayıcaqdır. Anlama zamanı lazımı səviyyəyə nail olmaq üçün həyatda keçirilən yaddasaxlamə nəinki faydalıdır, hətta o, adətnən sonrakı ələn olunacaq biliklərin möhkəmləndirilməsinə mane olmur.

Elmi-tekniki təraqqının sürəti inkişafı və cəmiyyətin həyat şəraitiin dayımı və təhsil konsepsiyasının təkmilləşdirilməsi zərurətini doğurur. Buna görə təhsilin keyfiyyətinin artırılması səs yollarından biri informasiya kommunikasiyası təhsil səhəsində geniş şəkildə tətbiqidir. Informasiya kommunikasiya tətbiqində istifadə edilən yeniliklər vənə metodları formaların genişləndirilməsinə, mülliiminin işləşləbilən dayışdırılmasına, ham də pedagoji sistemi struktur dayışlılıqlarına görətib çıxarırlar. Bu halda təhsilin məqsəd, vəzifə və məzmununun qiymətləndirilməsi bas verir, bu isə mütəxəssis hazırlığının

gördə də bu, gənc kadrların işində daim köməkçi rolu oynayır.

İndiki dövrdə bakalavr təhsil səviyyəsi üçün yeni tədris programının hazırlanması, ona uyğun dərsliklər, dərs vəsaitləri və s. İslənməsi kafedralar qarşısında kasıkin qoyulmalıdır. Dərsliklər, dərs vəsaitləri və s. eis səhəkildə yazılımla dir ki, təhsilbərələr riyazi məsələlərin həlliində fikirləşə bilsin, olda etdikləri bilikləri müsərəsət riyazi məsələlərin həlli tətbiq etsin və qarşıya çıxan məsələlərin həlli yollarını müsəyyənləşdirə bilinir. Buna əlindən təhsilbərələr ham də öyrənməyi öyrətmək lazımdır. Ali məktəbləbələri arasında təbiət elmləri fənərin öyrəndilməsi zamanı ümumişdir, təsəffüt aməlyatlarının başlangıç səviyyəsinin mönəmisişinən yekərsizliyi özünü eksi etdirir. Bu çatışmazlıq səviyyəyət kurasunun tədrisində özünü göstərir. Təhsilin və riyazi təhsilin keyfiyyət mass-lərini, riyazi təhsilin məzmununa müxtəlif yanşamlar, tədrisə yeni təlim texnologiyalarının tətbiqini və kimi shəhəriyyəti massaları bu gün öz həllini gözözləyir.

Ali məktəblərdə dəqiq fundamental elmlərin tədrisi o halda keyfiyyətli olsalar ki, tədris prosesi məqsədönlü və gərgin təsəffükrlər müsəyyət olunsun. Dəqiq elmlərin tədrisində psixologianın bu müddədən daha fundamental önəm daşıyır ki, yeni anlayışlar manisimlərən təhsilbərən təsəffükrlər faaliyyəti fəalladırılmazsa, onda nəinki düşünmək bacarığı olsa olunur, ham də yaddasaxlamın özü də yarınçıq olar, çünki onun bürüvrəsi başdəşəri, anlımlı olmayıcaqdır. Anlama zamanı lazımı səviyyəyə nail olmaq üçün həyatda keçirilən yaddasaxlamə nəinki faydalıdır, hətta o, adətnən sonrakı ələn olunacaq biliklərin möhkəmləndirilməsinə mane olmur.

Elmi-tekniki təraqqının sürəti inkişafı və cəmiyyətin həyat şəraitiin dayımı və təhsil konsepsiyasının təkmilləşdirilməsi zərurətini doğurur. Buna görə təhsilin keyfiyyətinin artırılması səs yollarından biri informasiya kommunikasiyası təhsil səhəsində geniş şəkildə tətbiqidir. Informasiya kommunikasiya tətbiqində istifadə edilən yeniliklər vənə metodları formaların genişləndirilməsinə, mülliiminin işləşləbilən dayışdırılmasına, ham də pedagoji sistemi struktur dayışlılıqlarına görətib çıxarırlar. Bu halda təhsilin məqsəd, vəzifə və məzmununun qiymətləndirilməsi bas verir, bu isə mütəxəssis hazırlığının

səxsiyyətönlü modelinin qurulmasına imkan verir. Belə bir yanına şaxsiyyatın yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişafına, qeyri-stardart vəziyyətlərdə həll yolu tapmaq bacarığına, müstaqil və yaradıcı düşünməyə, dayışan şəraitə uyğunlaşmaya yönəlməlidir.

Müsəir dövrə elmi-texniki tərəqqi, informasiya və kompiuter inqilabi, ideya və bilməklərin sonayəyo çevriləsi, yeni informasiya texnologiyalarının inkişafı, təhsilin yeni vəzifələrinin qarşıya qoyur. Informatika hazırlanıñ məqsədi təhsilalanın fəaliyyətinin və onun şaxsiyyət keyfiyyətinin formalaslaşdırılmasında iştirak edir. Bunlar insanın peşəsi, onun həyat tarzı, mədəni və intellektual inkişaf səviyyəsi ilə müvəyyənləşir, yeni pedaqoji texnologiya biliklərin ötürülməsindən daha çox, təhsilalanın şəxsi keyfiyyətlərinin formalaslaşmasına istiqamətlənməlidir. Bu kimi problemlərdən biri pedaqoji prosesin layihələşdirilməsidir. Təhsil sosial hayatın bincini dərəcəli tələbatlarından biri kimi yaşansımlı və onun yeni texnologiyaların monimşəmək lazımdır. Buna görə da işin ananəvi formalarını və metodlarını, eləcə də təlim vasitələri və texnologiyalarını təkmilləşdirmək sahəsində asaslı tətbiqatlar aparılmışdır.

Tədris prosesinin keyfiyyətinin yüksəldildiñinin yeri yollarının işlənilər hazırlanması onun təkmilləşdirilməsinin şərti kimi, elmi və texnikanın son nəsil yostularının tətbiqinən natiqələrindən biri kimi bù gün aktualdır və daşaç xəbəridir. Tələbatların müsəir texnologiyaların tələblərinə uyğun yüksək səviyyəli hazırlığı üçün tədris prosesinde elə lazımi addımlar atılmışdır ki, müsəir texnologiyaların sürətli inkişafı ilə bağlı olaraq qazandıqları bilikləri onlar galəcədə uyğun olaraq dayışdırıbilsinlər.

Ali məktəb müsəllimləri üçün aşağı kurs tələbatlarında adekvat formalasdırılma problemi xüsusi maraq kəsb edir. Bu baxımdan tədris şəxsiyyətinin şaxsiyyətin inkişafının tərkib hissisi kimi gözəldən keçirmək lazımdır. Müşahidələr göstərir ki, nəzəri fanların öyrəndilməsi zamanı yeni informasiya texnologiyalarından istifadə edilməsi ilə alda olunan biliklərin keyfiyyət göstəriciləri, fərdi və ya kollektiv tədris şəxsiyyətinin təsəkküli bütünlüg dövrlərdə alınan göstəricilərdən yüksəkdir. Biliq və bacarıqların olda ediləsi ciddi şəxsiyyətdir. Biliq və bacarıq bir-biri ilə bağlı, biri digərinin sabobı və biri digərinin natiqəsi

olub, eyni bir şəxsiyyətdir, lakin müxtəlif formalarda üzə çıxır. Tədrisin ümumi keyfiyyəti yeterli olmadıqda keyfiyyəti məzunlardan danışmaq mümkin olmadığında alı məktəblərdə tədrisin keyfiyyətinin yüksəldildiñən dövrün prioritet vəzifələndən birina çevrilmişdir.

XI-XII əsrlərdən yarananın dünya ölkələrinin nüfuzlu ali təhsil müssəsələrinin inдиki dövrə illik dövriyyəsi milyonlar və ya bir - beş milyard dollar həcmindədir. Buna baxımayaraq, yüz illər tərxi tacribası və böyük maddi-texniki bazası olub alı təhsil müssəsələrinin da müsəir texnologiyaların tələblərinə uyğun öz maliyyə problemləri vardır. Dünya təhsil sistəmlərinin tacribası göstərir ki, nüfuzlu qeyri-dövlət və dövlət ali müssəsələrinin inkişafında da maliyyə çatınlıkları bac verir. Bu alı təhsil müssəsələrinin rəhbərləri, əlaqadər nazirliklər və şəxslər həmin çatınlıkların aradan qaldırılmasında və alava galır alda edilməsində müxtəlif variantlardan istifadə edirlər. Bu işdə hamə devarlı, imkanlı şəxslərin köməkliyi də mühüm rol oynayır ki, bu tacribədən bizim ölkəmizdə de istifadə etmək faydalı olardı.

Dövlətimizin təhsil işçilərinə diqqət və qayğıının natiqəsidir ki, hər il bir sira müsəllimlər fəxri adlar verilir və bir sira müsəllimlər isə təhsilin inkişafindakı xidmətlərinə görə orden və medallara layıq görülür. Aşağı nöqtələrdən biri odur ki, ali məktəb müsəllimlərinə fəxri adların, orden və medalların verilməsi əsasən ali məktəblərin müsəyyən illik yubileylərində baş verir. Digər tərəfdən qeyd edək ki, müsəllimlərin xidmətləri aşağı tabaqalardan qiymətləndirilir təqdim edilməsində yerliyələş, dostbəzliq, yaramaz emmələn öks etdirilmişdir. Ali məktəblərdə yaş 65-70-i keçmiş vəzifədə olan şəxslərin öz vəzifələrindən uzaqlaşdırılması rəhbərlərinə təsdiq olunmuş bəhənə olmasa yox, vəzifələrinə yararsız olduğunu açıqlanır.

Ölkəmizin təhsil inkişafı üzərə dövlət programlarının yerinə yetirilməsində Alı Texniki Universitetdə maddi-texniki bazanın gücləndirilməsi, təhsilin məzmununun yeniləşdirilməsi, yeni tədris proqramlarına uyğun dərslik, dərs vəsaitləri, metodik vəsaitlər və s. hazırlanması, təhsilalanları nətiliyətlərinin qiymətləndirilməsində yeni model və mexanizmlərin tətbiq edilməsi, pedaqoji kadrlar tömənətinin yaxşılaşdırılması, kafedralların İKT ilə tominatının şəhərə yaxşılaşdırılması və s. əldə

Ali təhsilə innovasiya və modernlaşma: problemlər, perspektivlər və realıqlar

olunmuşdur. Biz müəllimlər əminik ki, keçmişin hərc-mərcilikləri bu gün təkrar olunmayaçdır. Ziyalı güclümləndən istifadə edərək ölkəmizin çiçəklənəsi naməsində Prezidentimiz canab İlham Əliyevin siyasetini alışqıslar və qolban deyirik – Ulu Tanrı Sıza yardımçı olsun!

Son illər texniki universitetlərdə bəzi müəllimlər tərəfindən dars vəsaitlərinin hazırlanması bir növ qazanc əldəetmə prosesinə çevrilmişdir. Dərs vəsaitləri peşəkar, elmi cəhdəndə yüksək səviyyəli müllimlər tərəfindən yazılımlıdır və ham də tələbələrə satıldıqda ölkəmiz iqtisadi cəhdəndə inдиki vəzifəyi nazərə almmalıdır. Yüksək səviyyəli müllimlər tərəfindən hazırlanmış vəsait galəcək mütəxəssislərin hazırlanıq səviyyəsinə aşağı salır. Dərs vəsaitləri tədris programı üzrə kafedralın öməkdaşları tərəfindən hazırlanmış və daim təkmilləşdirilməlidir. Buna görə də müsəllimlər öz biliklərini artırımlı, müsəir tələblərə uyğun təkmilləşdirilməlidirlər. Göstərilən problemlərin bir çoxu tədris planlarının və programlarının hazırlanmasına prosesində meydana çıxır.

Təhsil sahəsində aparılan islahatlar na üçün lazımdır sualına islahatçılar dolğun və mənətiqi cavab vermirlər. Hətta islahatın na demək olduğu elmi və mənətiqi şəkildə aydınlaşdırır. Hazırda "yenilik" və ya "yenişəmə" anlayışları və ya təhsilin "modernlaşması" şübhəsindən qızışır. Bunlar müxtəlif məşhumlardır. Məktəblərin modernlaşmasının başlıca sabablərindən biri də onun döyişikliklərə uğramış səsial-iqtisadi inkişafə uyğunlaşmasını təmin etməkdir. Müsəir dövrə respublikamızda təhsil sisteminin modernlaşması məsələsi çox narahatlılıq doğurur. Hazırda orta və ali məktəblərdə həyata keçirilən modernlaşmanın konkret problemlərinə nəzarə salıq. Təhsilin məzmununu ilə bağlı olan problem son illər orta və ali təhsilin siyasi, iqtisadi, sosial döyişikliklərə maruz qalan müsəir insanların tələblərinə uyğun şəkildə qurmaq məsələsi ilə bağlıdır. İkinci problem təhsilin keyfiyyəti ilə əlaqədardır. Orta təhsilin modernlaşmasının hansı yollarla həyata keçirmək olar? Təhsil sistemini principiəl surətdə dəyişərək, tədrisin struktur və metodlarının yenidən qurulmasının zəruriyini hesab edən böyük təhlükə yaradırlar. Bu hələ məktəb qarşısında müsəir insanların qoymuşdu yəni məsələləri həll etmek lazımdır. Bu cür cəhdər tariximizdə artıq olmuş və uğursuzluqla nəticələnmüşdir.

Aparılan statistik araşdırılmalara görə ali texniki məktəblərə daxil olan tələbələrin 80-85%-i əlaqədar pesəkar şəhərə yaxın diplom almaq xatirinə yiyələndiklərini bildirirlər. Hətta bu tələbələrin toxumın 70-80%-dan çoxu peşə seçimlərindən narazidirlər. Bu xoşaglılmaz problemlərdə başlıca rol oynayan amilləndən biri də qəbul imtahanı ilə bağlı olan strukturun düzgün qurulmasıdır. Bu göstərilən faktların hamisi natiqədə monasız xərclərə və faciələrə gətirib çıxarır. Ali texniki məktəblərə galən tələbələrin peşə seçimləri məktəbdən başlayır. Buna görə də ali texniki məktəbləri seçən tələbələr universitedə tədris olunan riayiyat kursunu qavramıq bacarmalıdır. Texniki məktəblərdə təhsilini uğurla davam etdirmək üçün tələbələrdə ümumi riayiyatı maraq oynamalı; tədris zamanı sarbat iş tacribası qazandırımaq, özündə qiyamlaşdırmaq keyfiyyəti alışqıslamaq lazımdır. Təhsilin yenidənqurma ilə bağlı riayiyat kursunun tədrisində tələsmək ölkənin riayiyat təhsilinə ciddi zərər yetirdi və ali texniki məktəblər arasında rəqəbatın azalması özündə göstərir. Daha doğrusu, orta məktəblərdə riayiyatı maraq azalıdı və peşəkarlar elə ixtisas seçidər ki, orada riayiyatı öyrənilir. Üçüncü malik isə repetitorluğun genis vüsatı almışdır. Ortı məktəb zəruri biliklər vərmədiyindən, imkanlı ailələr repetitorlara müraciət edirlər. Bu hələ texniki məktəblərə qəbul olunan abiturientlər arasında borabor olmayan imkanlar yaranır.

Orta məktəblərdə yarananın bu əcnəbicəli vəziyyətinə əsas səbəblərdən biri də yeni orta məktəb programının çatışmazlığı, ikinci isə, tədris vəsaitlərinin aşağı olması, bəzi fanlər üzrə buraxılış imtahanlarının ləğv olunmasıdır. Araşdırılmalardan məlum olub ki, orta məktəblərin bir çoxu riayiyat üzrə təzə məktəb programının çatışmazlığını və ziddiyətlərini dəf edə bilmir. Buna görə də ali texniki məktəblərə galəcək mütəxəssislərin, dəqiqatçılarının və iştəhsəlat rəhbərlərinin müsəir tələblərə uyğun hazırlanmasına dəha də məsuliyyətətə yanaşmamışdır. Buna görə də ali texniki məktəblərdə riayiyatın tədrisi üçün təzə tədris yüksük artırmılmalı və əlavə saatlar nəzərdə tutulmalıdır. Əlaqədar bəkələr yüksək səviyyəli peşəkar kimi riayiyat kursunun öyrənilməsinə nail olmaq üçün nəzəri bilik-

lərdən başqa, həm də praktik vərdiş və bacarıqlara üstünlük verməlidir. Hazırda ali texniki məktəblərə daxil olan tələbələr qarşısında duran məsələlərdən biri də abituriyentlərin biliklərin-dəki çatışmazlıq və boşluqların heç olmasa qismən aradan qaldırılmasına imkan verən tədbirlərin kompleks həyata keçirilməsidir. Riyaziyyat kursu üzrə orta məktəb məzunlarının biliyi daha formal xarakter daşıyır. Həndəsə fənni üzrə işlər xüsusiələ pis vəziyyətdədir. Orta məktəb məzunlarının həndəsədən bilikləri keyfiyyətli olmadığı üçün onlar ali texniki məktəblərdə "Tərsimi həndəsə və mühəndis qrafikası", "Maşın və mexanizmlər nəzəriyyəsi", "Materiallar müqaviməti", "Riyaziyyat", "Nəzəri mexanika" və s. fənlərin tədrisində çox böyük çətinliklərlə üzləşirlər.

İnformasiya texnologiyaları sferasında maddi-texniki bazanın müəyyən səviyyədə qurulması bu gün üçün çox vacib məsələdir. Səvindirici haldır ki, dövlətimiz də hökumətimiz tərəfindən bu sahəyə böyük diqqət yetirilir. Bu problemlərin yüksək səviyyədə həllində həm də zaman rol oynayır. Şübhəsiz ki, ali təhsil müssəsəsindən kadr siyasetinin formallaşdırılması və təhsilə ayrılan resurslardan səmərəli istifadədən

başqa, əlavə maliyyə vəsaitlərinin əldə olunması problemlərini həll etmək, çıxış yollarını tapmaq və reallaşdırmaq bu gün üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

İstər orta, istərsə də ali məktəblərdə aparılan islahatlar davam edir. Təhsil prosesinin mərkəzində dayanan və mühərrrik hesab olunan mülliimin rolü yüksəlir və onun peşəkarlıq keyfiyyətlərinə olan tələbələr artır. Bununla belə həm texniki universitetlər, həm də mülliimlər qarşısında çətinliklər də vardır və həmin problemlər kifayət qədər diqqət mərkəzində dəil.

Problemin aktuallığı: Ali texniki məktəblərdə innovasiya və modernlaşmələr istiqamətində problemlərin həlli özünü doğruldarsa onda nəzərdə tutulan perspektivlər öz həllini tapar.

Problemin yeniliyi: Məqalədə göstərilən boşluqlar və ziddiyatlılar aradan qaldırılsa onda ali texniki məktəblərdə təhsilin keyfiyyəti müasir tələblərə uyğun olur.

Problemin nəzəri və praktik əhəmiyyəti: Ölkəmizin ali texniki məktəblərində tətbiq olunan innovasiya və modernlaşmələr müasir tələbələrə uyğun olarsa onda onun müsbət nəticələri tədris, elmi və s. fəaliyyət sahələrində özünü əks etdirir.

Ədəbiyyat:

1. Abbasov A.N. Pedaqogika, Bakı: Mütərcim, 2013.
2. Ağayev Ə.Ə. Təlim prosesi: reallıqlar, perspektivlər. Azərbaycan məktəbi, 2005, N5
3. Mehrabov A.O. Azərbaycan təhsil sisteminin müasir problemləri. Bakı: Mütərcim, 2007.
4. Müdafiə Mahmudov. Bolonya prosesi. Problemlər, perspektivlər, reallıqlar. Bakı: Elm və təhsil naşriyyatı, 2010.
5. Müdafiə Mahmudov. Dünyada təhsil sistemləri, Bakı: Mütərcim, 2014.

E-mail: maxmudov45@mail.ru
 Rəyçi: ped.üfəls.dok., dos. Ə.A. Gərayev
 Redaksiyaya daxil olub: 22.11.2018.